

SEMNIIFICAȚII NOI ALE ȘTIINȚEI ECONOMICE

Sorica SAVA

1. Știința economică în fața unor noi cerințe

Dacă sîntem de acord în a recunoaște importanța economiei în societatea actuală și mai ales în ce ne privește, avînd în vedere faza de transformare profundă în care ne aflăm, atunci trebuie să reflectăm mult asupra științei economice, asupra calităților și carențelor ei de cunoaștere a realității și de influențare a evoluției ei.

Incitarea la reflecție asupra semnificației științei economice este generată chiar și de simpla observare a faptului că majoritatea oamenilor se simt relativ dezarmați în fața expresiilor, cifrelor referitoare la economie, la evoluția și strategia transformării ei. Oamenii politici încearcă să folosească teze, noțiuni, statistici pentru a-și expune opțiunile. Noi toți încercăm să ne edificăm asupra economiei prin studiul adecvat al realităților din țara noastră pentru a avea posibilitatea de a formula o judecată motivată, pertinentă asupra numeroaselor probleme actuale.

Pe de altă parte, trecerea la economia de piață, care înseamnă nu numai restructurarea economiei ci schimbarea întregului sistem economic, social, politic, moral etc., presupune cunoașterea, utilizarea și mînuirea unor concepte, noțiuni, metode, tehnici și instrumente necesare pentru a oferi raționalitate comportamentelor din economie precum și pentru a fundamenta adecvat obiectivele transformării și dezvoltării economiei noastre.

De aici, și din acestea, și amplificarea rolului și noile semnificații ale științei economice.

Desigur că discuția asupra semnificațiilor științei economice presupune o delimitare a obiectivelor acesteia. Dar, după cum știm această întreprindere a fost supusă controverselor încă de la origine.

La începutul secolului XIX economia politică părea să aibă un obiectiv minimal: pentru a domni echilibrul între producție și

nevoi se considera inutil a se stabili o reglementare, ordinea și echilibrul presupunîndu-se a se realiza prin ele însele, cu condiția ca să existe jocul și libertatea de acțiune a forțelor economice. La limită acest postulat optimist, explicabil datorită condițiilor economice și sociale de atunci, poate nu a generat o economie politică lipsită complet de utilitate practică, dar îi atribuia doar un rol de cunoaștere.

Astăzi, însă, datorită transformărilor economico-sociale obiective sau preconizate, trebuie să reflectăm mai mult ca oricînd asupra posibilităților utilizării ale științei economice, dincolo de calitatea ei de demers științific al cunoașterii; adică a ne servi de ea nu numai pentru a observa și explica fenomenele, procesele economice ci și pentru a elabora o perspectivă și, ieșind din neutralitatea rațiunii pure, să abordăm fundamentat studiul reformativ al economiei noastre prin formularea unor obiective și recomandări, ca și prin definirea unor căi și mijloace adecvate acestor scopuri finale.

Subiectul semnificațiilor noi ale științei economice este seducător și el poate fi tratat cum se cuvine cu condiția de a-i consacra o carte întreagă; de aceea, în acest stadiu aș dori să mă rezum numai la enunțul cîtorva reflecții.

2. Posibilități, contribuții, limite.

Evident, prima problemă care se ridică este aceea dacă știința economică actuală ne oferă posibilitatea folosirii acestei șanse de afirmare a virtuților și a utilității acestui tip de demers științific.

Deși unii autori de notorietate în materie mai pledează pentru emanciparea științei economice, răspunsul este pozitiv chiar și pentru faptul că cercetarea economică s-a afirmat ca știință de cîteva secole, depășind stadiul preștiințific odată cu economia politică clasică și în primul rînd cu Adam Smith care a contribuit la desăvîrșirea corpului integrat de concepte, metode etc

Posibilitățile ce ni le oferă știința economică actuală se degajă din marile orientări și contribuții ale acestora la cunoașterea, explicarea și terapeutică economiei.

Pentru a evoca aceste contribuții este suficient să ne referim la cercetările economice din ultimii cincizeci de ani și cu deosebire la cele din perioada postbelică. Astfel, sînt de menționat contribuțiile la elaborarea și desăvîrșirea teoriei economice fundamentale: teoria micro, mezzo și macroeconomică, teoria echilibrului parțial și general, clasificarea condițiilor coerenței, stabilității și optimizării economiei, aprofundarea teoriilor producției și ale consumului, elaborarea teoriei capitalului pe baza ipotezei maximizării profitului, a teoriei alocării optimale a resurselor, a transferurilor sociale și a localizării activității de producție și a consumului, dinamica și statica în economie, analiza intertemporală, a incertitudinii și a comportamentelor economice, perfecționarea analizei interdependenței dintre fenomenele economice, sociale și instituționale și a interrelațiilor dintre organizații și procesele economice, sociale și politice, elaborarea unor concepte ce au devenit teoreme clasice ș.a.

Pe aceeași linie a teoriei economice generale pot fi evocate: ameliorarea nivelului analizei economice prin contribuții la elaborarea structurilor analitice ale modelelor teoretice, la construirea și aplicarea modelelor econometrice, dinamice (însoțite de teste statistice comparative) și a modelului input-output, generalizarea și în unele cazuri simplificarea investigațiilor științifice prin utilizarea metodelor matematice moderne, ca teoria mulțimilor convexe, dezvoltarea bazei empirice a analizei economice prin sistemul contabilității naționale, analitice ș.a.

Deopotrivă sînt de relevant contribuțiile teoretice privind unele aspecte sau sectoare specifice ale economiei, care - deși caracterizate printr-un nivel mai puțin ridicat de abstractizare - sînt mai aproape de aplicare, comportînd frecvent teste empirice de verificare: perfecționarea teoriei economiei internaționale (comerț, fluxuri mondiale de capital, determinanții raportului de schimb și ai cursului monetar) analiză macroeconomică a unei economii deschise, a raportului

dintre obiectivele și instrumentele politicii economice, dintre echilibrul intern și cel extern, modelele privind piețele financiare și raportul acestora, deciziile în materie de cheltuieli, ocupare, producție și prețuri, conceptului de "bloc de active" devenit instrument de analiză a efectelor directe ale fluctuațiilor monetare asupra prețurilor, aprofundarea și aplicarea teoriei cantitative a banilor, perfecționarea analizei structurilor industriale, a funcționării prețurilor, a cauzelor și efectelor reglementărilor publice, studierea dezvoltării economice (inclusiv a problemelor țărilor în curs de dezvoltare, cu privire specială la consecințele elasticității ofertei mîinii de lucru, ca și a investițiilor umane în dezvoltarea economică), analiza procesului deciziilor în cadrul organizațiilor economice, introducerea noțiunii de "soluție satisfăcătoare" prin corectarea unor ipoteze de bază din teoria economică, în special a principiului maximizării și a ideii "raționalității nelimitate".

În sfîrșit trebuie relevat contribuțiile din cercetarea empirică pură, interpretarea creșterii economice prin analiză empirică, cunoașterea realității prin folosirea seriilor cronologice etc.

Am trecut în revistă aceste principale contribuții din perioada postbelică pentru a sublinia că, în pofida limitelor demersului științific în economie - în principal datorită faptului că economistul nu poate face decît foarte puține experimente susceptibile de a fi reproduse în laborator, iar rezultatele cercetărilor sale nu pot fi ușor dovedite sau infirmate - există diferite modalități de a face nu numai să progreseze economia ca știință, dar și pentru a ne apropia și mai mult de dorința sau obiectivul implicării acestei științe în rezolvarea problemelor ce le ridică actualitatea economico-socială.

Desigur, în fața rolului sporit al științei economice ar fi ignorant și cu totul neadecvat să mă refer doar la paginile de glorie ale științei economice contemporane.

Economiști reputați și cu posibilități mari de cunoaștere și apreciere a acestui demers au afirmat și relevă nu numai limitele și carențele științei economice actuale, dar și problemele mai mult sau mai puțin insurmontabile cu care se confruntă economia și reflectarea ei pe plan științific.

Din acest punct de vedere trebuie să arăt

că literatura economică postbelică și actuală a făcut și face dovada unei conștientizări depline asupra curențelor și laturilor negative ale științei economice. Această conștientizare se reflectă în cercetarea cauzelor și în oferirea unor explicații ale acestor situații: inadaptarea cadrului teoretic keynesist sau neoclasic la structurile economice, sociale și instituționale de astăzi; îndepărtarea obiectului și metodologiei de realitate în sensul că nu-i mai corespund unele premise - ceea ce a generat o discrepanță între știința economică actuală și comportamentele, mecanismele și factorii de influență a evoluției economice; alunecarea spre discuții teoretice; încrederea prea mare în implicațiile deosebite ale modelării matematice, când dimpotrivă formalizarea lasă de o parte domenii importante cum ar fi, impactul schimbărilor structurale, comportamentele și în general relațiile dintre economie și aspectele sociologice, filozofice, politice ale funcționării ei, istoria economică și taxonomia. De aici incapacitatea de înțelegere a complexității realităților contemporane și caracterul uneori inoperant al științei economice manifestate în afluența soluțiilor tradiționale și concentrarea insuficientelor în domeniul teoriei interpretative (explicative) - respectiv în cel al propunerilor de transformare a concluziilor în reguli de acțiune ale puterii de stat. Avându-se în vedere terminațiile operaționale ale științei economice s-a ajuns a se aprecia că nu există încă "o teorie acceptabilă a politicii economice" și ca urmare a acestor aspecte negative, "calitățile și meritele persoanelor dobîndesc o prea mare importanță", ceea ce generează adesea o situație de confuzie în rândul economiștilor, unii dintre ei așteptînd "un New Deal izvorît din lucrările unui nou Keynes".

Conștientizarea asupra realizărilor și curențelor au constituit, printr-o abordare în final optimistă, suportul unor noi contribuții pe tărîmul teoriei și practicii economice. Astfel în ultimii ani, deși am asistat la o ascensiune neoclasică, s-a acordat o mai mare importanță abordării pragmatice, încercîndu-se a se corecta ipotezele de lucru neoclasică și de a se sociologiza mai mult cercetarea economică în sensul înlăturării folosirii excesive a matematicii (care a

autonomizat știința economică față de realități) și a transformării tehnicilor de analiză într-un scop în sine.

Generația nouă de economiști, căci aceștia sînt purtătorii noilor orientări (concentrată în SUA - mai ales la Cambridge, Harvard, Chicago, NBER ș.a.), privilegiind pragmatismul se distinge de predecesorii ei neoclasici - dincolo de diferențele de metode de analiză și domenii de cercetare - prin importanța ce o acordă curențelor și eșecurilor funcționării piețelor și respectiv oportunității acțiunilor autorităților publice. În acest context noile preocupări se îndreaptă către: teoria anticipațiilor raționale și a informației pe exemplul piețelor bursiere (a titlurilor de valoare), monetare și financiare, consolidarea bazelor teoriei microeconomice moderne, corectarea funcțiilor piețelor (datorită imperfecțiunii concurenței a pieței muncii prin rigiditatea salariilor etc.), afinarea instrumentelor economisirii, impozitării capitalului și a ratei dobînzii, teoria drepturilor de proprietate, teoria incitațiilor, teoria economică a resurselor naturale, teoria contractelor, teoria economică a statului prin prisma evaluării activităților publice, teoria politicii economice cu accente pe politica bugetară, fiscalitate, instabilitatea monetară și dezechilibrul balanței de plăți, teoria economică a spațiului mondial (omogenizarea și fracționarea), efectele acțiunilor politice și repercurșiunile ciclului electoral asupra economiei ș.a.

3. Noile semnificații - răspunsuri necesare ale cercetării economiei românești.

În fața noilor semnificații ale științei economice și în legătură cu problemele noi ce se ridică în fața economiei naționale, ca urmare a schimbărilor relativ brusce din țările est-europene în general și din țara noastră, eu cred că adaptarea la noile exigențe presupune abordarea științei economice la fel ca a oricărei alteia dintre științe, ca un demers în continuă schimbare.

Avînd ca punct de reper tradițiile pozitive din gîndirea economică, cred că semnificațiile noi ale științei economice au incidență asupra cercetărilor noastre econo-

mice la cel puțin patru nivele: orientarea problematică - în sensul recentrării analizei economice asupra problemelor majore în raport cu schimbările fundamentale petrecute la noi și în lume; asimilarea și aplicarea unor noi concepte; perfecționarea metodologiei și tehnicilor de observare și analiză a factorilor și proceselor economice; adaptabilitatea la noul mediu economic și social și sporirea gradului de aplicare pe linia accentuării caracterului pragmatic, operațional al cercetărilor noastre.

În legătură cu aceste modalități de a răspunde noilor exigențe, ar fi relevante câteva exemple.

O primă problemă care se ridică este cea a adoptării unei paradigme economice. Deși s-ar părea că stabilirea obiectivului creării economiei de piață ne-ar situa net pe pozițiile doctrinei liberale, fără a avea idei preconcepute, mi se pare mult mai potrivit să ne situăm de partea noii orientări neoclasiche moderate în sensul acceptării în proporții variabile, cu obiective de raționalitate, a statului ca element component al mecanismelor de funcționare a economiei. Altfel, din dorința ruperii complete și rapide cu trecutul, am putea fi prinși în mrejele liberalismului radical. Acest curent, al cărui exponent a fost și rămâne F. von Hayek, în sensul terminațiilor operaționale nu mai este acceptat decât în cercuri restrânse și aici datorită "caracteristicilor lui intelectuale", în fapt promovându-se ramificații (variante) neoclasiche, mult mai adecvate problematicii economice și sociale de astăzi. Mai mult, în ultimul deceniu, dogma liberului schimb este pusă în discuție și în domeniul comerțului internațional, prin argumentarea necesității unei politici comerciale strategice - care, desigur, reprezintă altceva decât protecționismul.

Și aceasta pentru că, în ultimă instanță, apărând virtuțile reglatoare absolute ale pieței și manifestând o ostilitate fără nuanțe față de intervenția statului, această paradigmă pune în discuție însuși locul acțiunii conștiente, voluntare a oamenilor în materie de organizare și acțiune economico-socială.

Păstrând ca dimensiune cardinală a economiei piața și mecanismele funcționării ei, pornind de la realitățile contemporane,

putem demonstra că economiile occidentale nu pot fi apreciate ca economii de piață "pure" și nici că ar avea drept fundament al comportamentului la nivel micro, mezzo și macro, liberalismul economic absolut. Liberalismul ca dominantă a unei economii nu poate exista, după cum nici liberalismul pur nu a existat vreodată într-o societate - ci poate doar ca o "abstracție didactică" - nici chiar în perioada de ascensiune a actualelor economii de piață, denumită adeseori perioada capitalismului liberal. Cunoscutul economist francez R. Barre subliniază că liberalismul economic este desmințit de fapte nu numai astăzi ci și de întreaga istorie economică a societății umane.

De altfel, însuși A. Smith nu a contrapus mîinii invizibilele statului. Statul, gîndea el, trebuie să intervină pentru a suplini carențele comportamentelor individuale de fiecare dată cînd interesul personal se dovedește insuficient pentru a promova inițiative utile colectivității. De altfel, A. Smith a vrut să facă din știința economică "o ramură a cunoștințelor legislatorului și a omului de stat" pentru "a oferi poporului un venit sau o substanță abundentă". O sută cincizeci de ani mai tîrziu lucrările lui J.M.Keynes au pledat științific pentru orientarea economiștilor către ambiții asemănătoare: definirea de norme (principii, reguli, standarde, modele) și de politici economice.

În această ordine de idei aș evoca "Noua școală clasică", denumită adesea și "Noua macroeconomie clasică". De notorietate în ultimii ani, acest curent de idei, fără îndoială liberal, dar departe de a constitui o pledoarie în favoarea unui *laissez-faire* complet, încearcă să promoveze un nou intervenționism - după propria expresie "mai constituțional".

Punînd în discuție cu radicalism preceptele intervenționismului de inspirație keynesistă "Noua școală clasică" nu ajunge de loc la negarea oricărui rol al statului. Dimpotrivă, ea presupune un nou mod de abordare a politicii economice, acordînd guvernului un rol important. Astfel în acest demers se disting două aspecte esențiale ale funcțiilor statului: pe de o parte guvernul trebuie să fie "un arbitru", cel care fixează regulile "jocului economic și social", și pe

de altă parte, să fie "un actor dominant" (n.n. agent) în raport cu care ceilalți (agenții privați) să-și determine poziția și să ia hotărâri.

Deși ipotezele, metodele de analiză îi conduc pe autorii acestei orientări către privilegierea "rolului de reglementare al statului" ei oferă însă posibilitatea precizării condițiilor unei mai bune fundamentări a intervenției statului, mai ales din punctul de vedere al interacțiunilor dintre guvern și agenții privați.

Din punct de vedere problematic și conceptual semnificațiile noi ale științei economice ne sugerează: orientarea unui segment al cercetării noastre către studierea opțiunii sociale, respectiv stabilirea unei ordini a preferințelor sociale pornind de la preferințele individuale și de la relația dintre criteriile economice și criteriile de etică socială, problematică legată direct de conceptul de democrație; studierea problematicii relației dintre libertate și inegalitate, dintre eficiență și egalitate, încercând să răspundem prin prisma drepturilor de proprietate dacă libertatea economică este incompatibilă cu orice discriminare sau preferință în economie sau, cu orice redistribuire, operată uneori cu forța, pentru asigurarea unui nivel acceptabil social de egalitate, dacă inegalitatea (puterii economice) este o sursă de progres ș.a.

Un alt exemplu. Printre conceptele ce trebuie să le asimilăm este acela de compartament în economie, pornind de la ceea ce caracterizează mediul social și spre deosebire de universul naturii și anume conștiința, voința, procesele economice, ca și cele sociale nefiind simple interacțiuni dintre forțe, ci confruntări de voințe. Acceptând imprevizibilul în domeniul comportamentelor - pentru că este vorba și de intenție și de capriciu - în știința economică este larg promovată și chiar analitic studiată înclinația denumită "legea suverană a comportamentului"; aceasta se aplică și întreprinzătorilor și consumatorilor și salariaților, sub forma calculării înclinațiilor spre investiții, lichiditate, consum, economisiri etc. De noțiunea de comportament se leagă și problematica maximizării utilității, a veniturilor, a partajului salarii-profituri ș.a.

Problematic ar fi util să aprofundăm conceptele și metodele analizei micro,

mezzo și macroeconomice, să extindem studiul asupra costurilor și a prețurilor, a salariului - nu numai ca venit ci și ca un cost în determinarea gradului de rentabilizare și competitivitate a întreprinderii - asupra șomajului și inflației. Alături de problemele informației și ale îmbunătățirii metodelor și tehnicilor de observare și analiză, datorită rolului sporit al științei economice în atributele sale pragmatice, utilitare, problema adaptării la cerințele de transformare a economiei noastre presupune cunoașterea numeroaselor experiențe naționale (tipuri concrete, dacă putem spune așa) ale creării și dezvoltării economiei de piață în lume. Dar pentru a contribui la formularea politicii economice ar fi bine să surmontăm pericolul folosirii unor instrumente denumite clasice de politică economică (de pildă bugetul, masa monetară, fiscalitatea, manevrarea cererii interne ș.a.) pentru că în ultimii ani faptele au dejucat unele teorii chiar și în țări în care economia de piață s-a dezvoltat și perfecționat de-a lungul a sute de ani.

Procesele în curs de derulare chiar și în aceste economii sînt lipsite de preciziunea prevăzută anterior de economiști.

Aceste reflecții ale mele pornesc de la faptul cunoscut că, intuitiv sau rațional demersul științific al economiei se exprimă într-un cadru spațial - temporal foarte divers.

De aceea, cu toate că există concluzii universale acceptabile, ele pot fi foarte puțin operaționale într-un anumit timp și spațiu pentru a se înțelege și influența comportamentele economice de pe o anumită suprafață a globului.

Fără îndoială că asemenea reflecții pot fi mult mai numeroase. Selectiv, ceea ce este deosebit de important acum este să transformăm cercetările noastre într-un șantier pe baza căruia știința economică să-și poată manifesta unele din calitățile sale intrinsece se înnoire, de devenire continuă și de influențare a mediului economico-social, cel puțin în ce privește: compartamentele și respectiv faptele economice, politicile economice și respectiv modul de ajustare și reglare a activității economice în interiorul ansamblului economic, detectarea, aprecierea și anticiparea schimbărilor economice cu importante repercusiuni sociale și invers etc.